अध्यायः3

डिजीभारतम्

प्रश्नाः उत्तराणि च

प्रश्न 1.
अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत -
(क) कुत्र 'डिजिटल इण्डिया' इत्यस्य चर्चा भवति?
उत्तरम् :
सम्पूर्णविश्वे।

(ख) केन सह मानवस्य आवश्यकता परिवर्तते?
उत्तरम् :
कालपरिवर्तनेन सह।

(ग) आपणे वस्तूनां क्रयसमये केषाम् अनिवार्यता न भविष्यति?
उत्तरम् :
रूप्यकाणाम्।

(घ) कस्मिन् उद्योगे वृक्षाः उपयुज्यन्ते?
उत्तरम् :
कर्गदोद्योगे।

(ङ) अद्य सर्वाणि कार्याणि केन साधितानि भवन्ति?
उत्तरम् :
संगणकयन्त्रण।

प्रश्न 2.
अधोलिखितान् प्रश्नान् पूर्णवाक्येन उत्तरत-
(क) प्राचीनकाले विद्या कथं गृह्यते स्म?
उत्तरम् :
प्राचीनकाले विद्या श्रुतिपरम्परया गृह्यते स्म।

(ख) वृक्षाणां कर्तनं कथं न्यूनतां यास्यति?

उत्तरम् :

कर्गदोद्योगे वृक्षाणाम् उपयोगेन वृक्षाः कर्त्यन्ते, अतः संगणकस्य अधिकाधिक प्रयोगेण वृक्षाणां कर्तनं न्यूनतां यास्यति।

(ग)चिकित्सालये कस्य आवश्यकता अद्य नानुभूयते?

उत्तरम् :

चिकित्सालये रूप्यकाणाम् आवश्यकता अद्य नानुभूयते।

(घ) वयम् कस्यां दिशि अग्रेसरामः?

उत्तरम् :

वयम् 'डिजीभारतम्' इति अस्यां दिशि अग्रेसरामः।

(ङ) वस्त्रपुटके केषाम् आवश्यकता न भविष्यति?

उत्तरम् :

वस्त्रपुटके रूप्यकाणाम् आवश्यकता न भविष्यति।

प्रश्न 3.

रेखांकितपदान्यधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -

(क) भोजपत्रोपरि लेखनम् आरब्धम्।
(ख) लेखनार्थम् कर्गदस्य आवश्यकतायाः अनुभूतिः न भविष्यति।
(ग) विश्रामगृहेषु कक्षं सुनिश्चितं भवेत्।
(घ) सर्वाणि पत्राणि चलदूरभाषयन्त्रे सुरक्षितानि भवन्ति ।
(ङ) वयम् उपचारार्थम् चिकित्सालयं गच्छामः।

उत्तरम् :

प्रश्ननिर्माणम् -

(क) भोजपत्रोपरि किम् आरब्धम्?
(ख) लेखनार्थम् कस्य आवश्यकतायाः अनुभूतिः न भविष्यति?
(ग) केषु कक्षं सुनिश्चितं भवेत्?
(घ) सर्वाणि पत्राणि कुत्र सुरक्षितानि भवन्ति?
(ङ) वयम् किमर्थम् चिकित्सालयं गच्छामः?

प्रश्न 4.
उदाहरणमनुसृत्य विशेषण विशेष्यमेलनं कुरुत -
यथा - विशेषण विशेष्य
संपूर्णे भारते
(क) मौखिकम् - (1) ज्ञानम्
(ख) मनोगताः - (2) उपकारः
(ग) टंकिता - (3) काले
(घ) महान् - (4) विनिमयः
(ङ) मुद्राविहीनः - (5) कार्याणि
(च) सर्वाणि - (6) सामग्री
(छ) परिवर्तिनि - (7) भावाः
उत्तरम् :
विशेषण - विशेष्य
(क) मौखिकम् - (1) ज्ञानम्
(ख) मनोगताः - (7) भावाः
(ग) टंकिता - (6) सामग्री
(घ) महान् - (2) उपकारः
(ङ) मुद्राविहीनः - (4) विनिमयः
(च) सर्वाणि - (5) कार्याणि
(छ) परिवर्तिनि - (3) काले

प्रश्न 5.
अधोलिखितपदयोः सन्धिं कृत्वा लिखत।
उत्तरम् :

- पदस्य + अस्य = पदस्यास्य।
- तालपत्र + उपरि = तालपत्रोपरि।
- अतिष्ठत = चातिष्ठत।
- कर्गद + उद्योगे = कर्गदोद्योगे।
- क्रय + अर्थम् = क्रयार्थम्।
- इति + अनयोः = इत्यनयोः।
- उपचार + अर्थम् = उपचारार्थम्।

प्रश्न 6.
उदाहरणमनुसृत्य अधोलिखितेन पदेन लघु वाक्य निर्माणं कुरुतयथा -
जिज्ञासा - मम मनसि वैज्ञानिकानां विषये जिज्ञासा अस्ति।

उत्तरम्

(क) आवश्यकता - अद्य रूप्यकाणाम् आवश्यकता नास्ति।
(ख) सामग्री - तत्र भोजनस्य सर्वा सामग्री वर्तते।
(ग) पर्यावरणसुरक्षा - वृक्षाणां संवर्धनेन पर्यावरण सुरक्षा - भवति।
(घ) विश्रामगृहम् - अहं विश्रामगृहं गच्छामि।

प्रश्न 7.
उदाहरणानुसारम् कोष्ठकप्रदत्तेषु पदेषु चतुर्थी प्रयुज्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत -
यथा - भिक्षुकाय धनं ददातु। (भिक्षुक)

(क) ..... पुस्तकं देहि। (छात्र)
(ख) अहम् ..... वस्वाणि ददामि (निर्धन
(ग) ..... पठनं रोचते। (लता)
(घ) रमेशः ..... अलम्। (सुरेश)
(ङ) ..... नमः। (अध्यापक)

उत्तरम् :

(क) छात्राय पुस्तकं देहि।
(ख) अहम् निर्धनाय वस्त्राणि ददामि।
(ग) लतायै पठनं रोचते।
(घ) रमेशः सुरेशाय अलम्।
(ङ) अध्यापकाय नमः।

योग्यता-विस्तारः

1. अनेक शब्दों के लिए एक शब्द -

ज्ञातुम् इच्छा - जिज्ञासा - जानने की इच्छा
कर्तुम् इच्छा - चिकीर्षा - करने की इच्छा
पातुम् इच्छा - पिपासा - पीने की इच्छा
भोक्तुम् इच्छा - बुभुक्षा - खाने की इच्छा

जीवितुम् इच्छा - जिजीविषा - जीने की इच्छा
गन्तुम् इच्छा - जिगमिषा - जाने की इच्छा

2. 'तुमुन्' प्रत्यय में 'तुम्' शेष बचता है। यह प्रत्यय के लिए अर्थ में प्रयुक्त होता है। जैसे -
कृ + तुमुन् - कर्तुम् - करने के लिए
दा + तुमुन् - दातुम् - देने के लिए
खाद् + तुमुन् - खादितुम् - खाने के लिए
पठ् + तुमुन् - पठितुम् - पढ़ने के लिए
लिख् + तुमुन् - लिखितुम् - लिखने के लिए
गम् + तुमुन् - गन्तुम् - जाने के लिए।

महत्त्वपूर्णाः प्रश्नाः उत्तराणि च

प्रश्न 1.
अधोलिखितप्रश्नानाम् प्रदत्तविकल्पेभ्यः शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत -
(i) प्राचीनकाले ज्ञानस्य आदान-प्रदान कीदृशम् आसीत्?
(अ) मौखिकम्
(ब) लिखितम्
(स) डिजिटलम्
(द) सांकेतिकम्
उत्तरम् :
(अ) मौखिकम्

(ii) कर्गदोद्योगे केषाम् उपयोगः भवति?
(अ) फलानाम्
(ब) वस्त्राणाम्
(स) वृक्षाणाम्
(द) धातूनाम्
उत्तरम् :
(स) वृक्षाणाम्

(iii) "अद्य- कार्याणि संगणकेन साधितानि भवन्ति।" अत्र समुचितं विशेषणं किम्?

(अ) सर्वे
(ब) सर्वाणि
(स) सर्वाः
(द) सर्वम्

उत्तरम् :

(ब) सर्वाणि

(iv) 'इत्यस्य' चर्चा श्रूयते। रेखाङ्कितपदस्य सन्धिविच्छेद कुरुत।

(अ) इत + अस्य
(ब) इति + यस्य
(स) इत् + तस्य
(द) इति + अस्य

उत्तरम् :

(द) इति + अस्य

(v) कालपरिवर्तनेन सह कस्य आवश्यकताऽपि परिवर्तते?

(अ) मानवस्य
(ब) वानरस्य
(स) धनिकस्य
(द) कृषकस्य

उत्तरम् :

(अ) मानवस्य

(vi) सर्वाणि पत्राणि कस्मिन् स्थाने सुरक्षितानि भवन्ति?

(अ) वित्तकोशे
(ब) कार्डमध्ये
(स) ई-मेल
(द) दूरदर्शनयन्त्रे

उत्तरम् :

(स) ई-मेल

(vii) 'सन्दर्थ्य' इति पदे कः प्रत्ययः?
(अ) क्त्वा
(ब) ल्यप्
(स) तरप्
(द) तमप्
उत्तरम् :
(ब) ल्यप्

(viii) अधुना वयं भारतीयाः अग्रेसरामः।' अस्मिन् वाक्ये सर्वनामपदं किम?
(अ) अधुना
(ब) अग्रेसरामः
(स) भारतीयाः
(द) वयम्
उत्तरम् :
(द) वयम्

अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः

प्रश्न 1.
अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत -
(क) प्राचीनकाले ज्ञानस्य आदान-प्रदान कीदृशम् आसीत्?
(ख) श्रुतिपरम्परया का गृह्यते स्म?
(ग) परवर्तिनि काले सर्वेषां मनोभावानां लेखनं कुत्र प्रारब्धम्?
(घ) कस्याः प्रगतियात्रा पुनरपि अग्रे गता?
(ङ) अद्य पुस्तकानि केन पठ्यन्ते लिख्यन्ते च?
उत्तराणि :
(क) मौखिकम्।
(ख) विद्या।
(ग) कर्गदोपरि।
(घ) वैज्ञानिकप्रविधेः।
(ङ) कप्यूटरमाध्यमेन।

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः

प्रश्न 1.
अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि पूर्णवाक्येन लिखत -
(क) अद्य सम्पूर्णविश्वे कस्य चर्चा श्रूयते?
उत्तरम् :
अद्य सम्पूर्णविश्वे "डिजिटलइण्डिया" इत्यस्य चर्चा श्रूयते।

(ख) केन सह मानवस्य आवश्यकताऽपि परिवर्तते?
उत्तरम् :
कालपरिवर्तनेन सह मानवस्य आवश्यकताऽपि परिवर्तते।

(ग) किमर्थं वृक्षाः कर्त्यन्ते स्म?
उत्तरम् :
कर्गदोद्योगे वृक्षाणाम् उपयोगेन वृक्षाः कर्त्यन्ते स्म।

(घ) अधुना के सर्वत्र रूप्यकाणां स्थानं गृहीतवन्तः?
उत्तरम् :
अधुना 'डेबिट कार्ड', 'क्रेडिट कार्ड' इत्यादयः सर्वत्र रूप्यकाणां स्थानं गृहीतवन्तः।

(ङ) वयम् हस्ते एकमात्रं किम् आदाय सर्वाणि कार्याणि साधयितुं समर्थाः भविष्यामः?
उत्तरम् :
वयम् हस्ते एकमात्र चलद्दूरभाषयन्त्रमादाय सर्वाणि कार्याणि साधयितुं समर्थाः भविष्यामः।

प्रश्न 2.
रेखाङ्कितपदानि अधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -

1. इति मनसि जिज्ञासा उत्पद्यते।
2. कालपरिवर्तनेन सह मानवस्य आवश्यकताऽपि परिवर्तते।
3. प्राचीनकाले ज्ञानस्य आदान-प्रदानं मौखिकम् आसीत्।
4. विद्या श्रुतिपरम्परया गृह्यते स्म।

5. मनोगतानां भावानां कर्गदोपरि लेखनं प्रारब्धम।
6. वैज्ञानिकप्रविधेः प्रगतियात्रा पुनरपि अग्रे गता।
7. कर्गदोद्योगे वृक्षाणाम् उपयोगः भवति।
8. संगणकयन्त्रेण सर्वाणि कार्याणि साधितानि भवन्ति।
9. सर्वाणि पत्राणि चलदूरभाषयन्त्रे सुरक्षितानि भवन्ति।
10. सर्वत्र कार्डमाध्यमेन शुल्कं प्रदातुं शक्यते।

उत्तरम् :

प्रश्न-निर्माणम् -

1. इति मनसि का उत्पद्यते?
2. केन सह मानवस्य आवश्यकताऽपि परिवर्तते?
3. प्राचीनकाले कस्य आदान-प्रदानं मौखिकम् आसीत्?
4. विद्या कया गृह्यते स्म?
5. केषां कर्गदोपरि लेखनं प्रारब्धम्?
6. कस्याः प्रगतियात्रा पुनरपि अग्रे गता?
7. कर्गदोद्योगे केषाम् उपयोगः भवति?
8. केन सर्वाणि कार्याणि साधितानि भवन्ति?
9. सर्वाणि पत्राणि कस्मिन् सुरक्षितानि भवन्ति?
10. सर्वत्र केन शुल्कं प्रदातुं शक्यते?

प्रश्न 3.

अधोलिखितशब्दानां समक्षं प्रदत्तैः अर्थः सह उचितमेलनं कुरुत -

शब्दाः - अर्थाः

1. विश्वे - करे
2. जिज्ञासा - कम्प्यूटरः
3. काल: - पर्याप्तम्
4. प्रविधिः - बैंकस्य
5. सौकर्येण - तीव्रगत्या
6. द्रुतगत्या - तकनीकम्
7. संगणकः - ज्ञातुम् इच्छा
8. वित्तकोशस्य - संसारे
9. हस्ते - सुगमतया

10. अलम् - समयः

उत्तरम् :

शब्दाः - अर्थाः

1. विश्वे - संसार
2. जिज्ञासा - ज्ञातुम् इच्छा
3. कालः - समयः
4. प्रविधिः - तकनीकम्
5. सौकर्येण - सुगमतया
6. द्रुतगत्या - तीव्रगत्या
7. संगणक: - कम्प्यू टर:
8. वित्तकोशस्य - बैंकस्य
9. हस्ते - करे
10. अलम् - पर्याप्तम्।